

УДК 378(477)“364”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.298622>

Леонід Оршанський, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Іван Нищак, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Ярослав Матвісів, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Михайло Юрків, аспірант кафедри технологічної та професійної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

У статті зроблено спробу схарактеризувати стан вищої освіти України в умовах повномасштабної російської агресії. Акцентовано на основних викликах, що постали перед системою вищої освіти та окреслено можливі шляхи їх подолання. Зміст статті побудовано на матеріалах Міністерства освіти і науки України, звіті Аналітичного центру “ОсвітАналітика” Київського університету імені Бориса Грінченка, результатах дослідження Інституту освітньої аналітики Міністерства освіти і науки України, даних Євростату, Держстату України та Міжнародної організації з міграції.

Ключові слова: вища освіта; заклад вищої освіти; воєнний стан; освітні виклики; система освіти.

Рис. 3. Літ. 14.

Leonid Orshanskiy, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Technological and Vocational Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Nyshchak, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Technological and Vocational Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Yaroslav Matvisiv, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer of the
Technological and Vocational Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Mykhailo Yurkiv, Postgraduate Student of the
Technological and Vocational Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

HIGHER EDUCATION OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE MARTIAL LAW: CHALLENGES AND WAYS TO OVERCOME

The article attempts to characterize the state of higher education in Ukraine under conditions of full-scale russian aggression. Special emphasis is placed on the main challenges facing the higher education system and possible ways to overcome them are outlined.

Among the main challenges in the system of higher education of Ukraine, infrastructural ones are singled out (complete destruction or damage to educational and scientific premises of higher education institutions; problems with the proper functioning of the security infrastructure of higher education institutions; forced relocation of educational institutions; restrictions on access to the educational process related to interruptions in electricity supply, heating, stable access to the Internet), personnel (human losses among employees of higher education institutions; a shortage of qualified scientific and pedagogical workers in higher education institutions; a decrease in the priority of educational, professional and scientific activities among employees of higher education institutions; a reduction in the number of participants in international programs in the field of education and of science among teachers and students; decrease in the number of foreign students) and financial (insufficient financing of higher education institutions, irrational allocation of budget funds; lack of or limited resources for the restoration of destroyed and damaged higher education institutions; weakening of partnership relations with the public and business in higher education and science) challenges.

In the near future, Ukraine will be forced to focus on the following key aspects in the field of higher education: 1) overcoming the war destruction: consolidation, reconstruction of lost higher education institutions, launching inter-university programs to accumulate material base, etc.; 2) creation of a safe and comfortable educational environment, in particular in digital format; 3) provision of favorable conditions for the modernization of the network of educational institutions in accordance with the social and economic needs of Ukraine; 4) improving the quality of education, thanks to the provision of an innovative educational and

research environment; 5) improvement of financing mechanisms of the higher education system in order to ensure effective use of funds; 6) establishment (restoration) of partnership relations between state institutions, public organizations and business for the purpose of accumulating funds for the restoration and development of higher education institutions.

Keywords: higher education; institution of higher education; martial law; educational challenges; education system.

Постановка проблеми. Сучасна історія української державності розділилася на два важливі етапи: період “відносного миру” – до повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 р. та воєнний період, який, на жаль, триває й донині. В результаті російської агресії у перші дні неоголошеної війни постраждали не лише військові об’єкти, критична інфраструктура нашої країни, але і соціальна інфраструктура, зокрема мережа закладів освіти різних рівнів та наукових установ.

Серед основних “довоєнних” викликів, що стояли перед системою вищої освіти України, було практичне втілення ключових норм і положень нової редакції Закону України “Про вищу освіту”, прийнятого у 2014 р., поглиблення євроінтеграційних процесів у системі вищої освіти, посилення заходів щодо забезпечення внутрішнього та зовнішнього моніторингу якості освіти, а також подолання обмежень, зумовлених пандемією COVID-19, зокрема, створення безпечного освітнього середовища й удосконалення дистанційного формату навчання.

З початком повномасштабної російської агресії перелік проблем і викликів для вітчизняної системи вищої освіти суттєво розширився. Передовсім це було зумовлено призупиненням навчального процесу у всіх ЗВО країни, пошкодженням і руйнуванням великої кількості освітніх закладів, різким зростанням числа вимушено переміщених громадян, серед яких значну частину склали студенти та науково-педагогічні працівники. Крім того, знову, починаючи з 2014 р., постало питання переміщення закладів освіти на безпечну територію, підконтрольну Україні. Відтак, зважаючи на нові виклики та загрози сьогодення, на усіх рівнях державного управління і керівництва системою освіти актуалізувалися пошуки ефективних шляхів подолання кризових явищ в освітній галузі.

Аналіз досліджень з проблеми. Нині органами державної влади в галузі освіти (Міністерство освіти і науки України, Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій й ін.) розроблено і впроваджено низку нормативно-правових документів, роз’яснень та рекомендацій, спрямованих на врегулювання відносин в освітній галузі в умовах воєнного стану, зокрема “Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти” (Закон України від 24.03.2022 № 2157-IX) [9], “Роз’яснення щодо роботи закладів освіти в межах правового режиму воєнного стану” [13], “Про функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану” (лист МОН від 02.03.2022 р., № 1/3319-22) [12], “Про деякі питання

організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану” (наказ МОН від 07.03.2022 р., № 735 [10], “Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану” (лист МОН від 07.03.2022 р., № 1/3378-22) [11] та ін.

У відкритому інформаційному просторі нашої держави доступні чимало науково-аналітичних публікацій, присвячених дослідженню стану освітньої галузі в умовах війни, особливо системи вищої освіти, в яких розкриваються актуальні проблеми і виклики та окреслюються необхідні заходи щодо їх ефективного подолання. Зокрема, в аналітичному звіті, представленому Аналітичним центром “Освіт Аналітика” Київського університету імені Бориса Грінченка [1], аналізується публічна політика у сфері вищої освіти з початку повномасштабної російської агресії, акцентується увага на втратах у системі вищої освіти через воєнні дії, оцінюються заходи органів державної влади й університетів щодо подолання наслідків кризових явищ.

Різні трансформаційні аспекти в галузі освіти, пов’язані з повномасштабною російською агресією, проблеми впровадження освітніх інновацій, питання модернізації і розвитку системи вищої освіти знайшли належне висвітлення у наукових працях І. Дичківської, В. Кременя, В. Мадзігона, Н. Ничкало, С. Ніколаєнка, О. Овчарук та ін.

Мета дослідження – дослідити особливості функціонування системи вищої освіти України в умовах воєнного стану, означити основні проблеми і виклики та окреслити можливі шляхи їх подолання.

Виклад основного матеріалу. Станом на 01 вересня 2023 р. сумарний обсяг матеріальних збитків, завданих українській інфраструктурі через військові дії з боку російської федерації, оцінюється у 151,2 млрд доларів, з яких 10,1 млрд – це збитки, завдані українській освітній галузі. Внаслідок бойових дій станом на початок осені 2023 р. вже *пошкоджено та зруйновано* майже 3800 освітніх об’єктів, з них 586 – вищої освіти [3].

За даними Інституту освітньої аналітики Міністерства освіти і науки України, найбільших збитків від руйнувань та пошкоджень закладів вищої освіти зафіксовано у Харківській (23), Донецькій (9), Запорізькій і Миколаївській (по 5) областях та у м. Київ (6). Станом на початок липня 2023 р. наявні такі дані щодо пошкоджень (руйнувань) майна та будівель наукових установ: частково пошкоджено – 114; зруйновано – 4; установи, що опинилися на тимчасово окупованій території з лютого 2022 року – 13 [6].

На рис. 1 відображено статистику пошкоджених закладів вищої освіти за територіальною приналежністю (областями України) станом на 01 липня 2023 р.

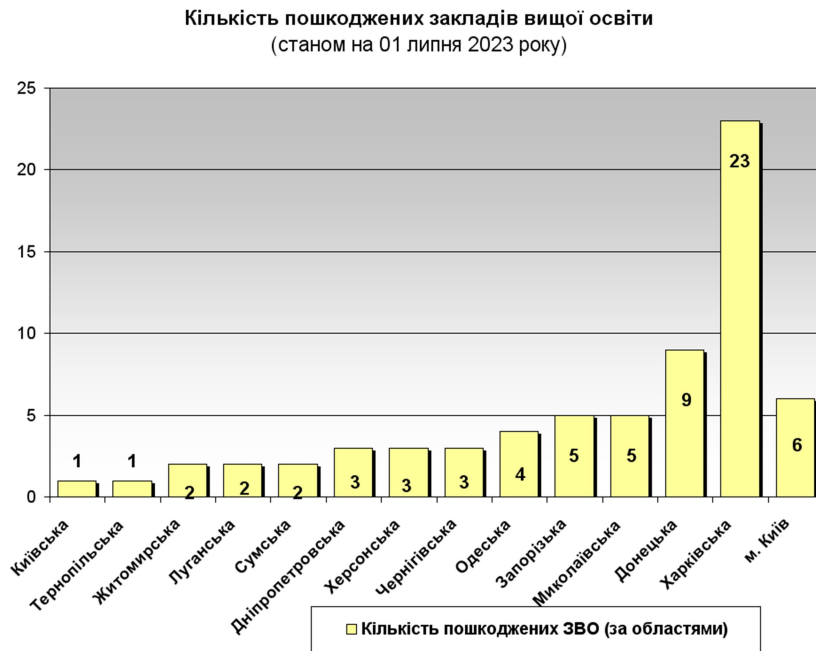

Рис. 1. Кількість пошкоджених та зруйнованих вітчизняних ЗВО

Значного удару зазнала вітчизняна освітня галузь внаслідок *вимушеної міграції населення України*. Станом на кінець травня 2023 р., за даними Міжнародної організації з міграції, більше 5,1 млн осіб стали внутрішньо переміщеними [4]. Вражає велика кількість українців, які покинули територію країни. За даними Євростату, станом на вересень 2023 р. в країнах Європейського Союзу офіційно зареєстровано 4,1 млн вимушених мігрантів з України [7], з них, згідно з відкритими даними, близько 665 тис. студентів й учнів шкіл (16 % від загальної кількості) та 25 тис. освітян (6 % від загальної кількості) [5]. Для науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти, які перебувають за межами України, найбільш типовими проблемами стали мовний бар'єр, житлове питання і фінансові негаразди.

Непростою залишається ситуація з молодими вченими, які продовжують залишати сферу наукової діяльності. Так, за інформацією Інституту освітньої аналітики Міністерства освіти і науки України, більше 5 % молодих науковців, які працювали у закладах вищої освіти, покинули територію держави й перебралися до інших країн, здебільшого Європейського Союзу. В академії наук України спостерігається ще складніша ситуація, оскільки приблизно 43 % молодих науковців також виїхали з території України [6].

Значна частина українців, зокрема науково-педагогічних працівників, студентів й аспірантів зали-

шилися на тимчасово окупованих територіях, відтак позбавлені можливості отримувати якісні освітні послуги чи займатися викладацькою і науковою діяльністю. Крім того, на них постійно здійснюється фізичний та психоемоційний вплив з боку незаконних окупаційних адміністрацій, примушуючи переходити до новоутворених псевдозакладів освіти.

Студенти і викладачі, які залишилися на підконтрольній Україні території, також позбавлені можливості якісно працювати й навчатися. Згідно з онлайн-опитуванням студентів і викладачів, яке проводилося Аналітичним центром "ОсвітАналітика" Київського університету імені Бориса Грінченка, 97,8 % респондентів вказали на погіршення свого психоемоційного стану, виокремлюючи постійну депресію, роздратованість, виснаженість та озлобленість [1].

Активні бойові дії зумовили *вимушене переміщення закладів освіти*, зокрема університетів та наукових установ. Відтак з небезпечних територій було фізично переміщено адміністрації ЗВО, більшість науково-педагогічних працівників і студентів. Працівники закладів вищої освіти, які з різних причин не зуміли покинути окуповану територію, втратили роботу, а студенти – можливість продовжувати навчання в українських вишах.

Упродовж 2022 р. на підконтрольну Україні територію переміщено (релоковано) 44 заклади вищої освіти та їх філії, де навчалось близько 54,1 тис.

студентів і працює понад 6,9 тис. співробітників [6]. З-поміж переміщених ЗВО найбільша кількість припадає на Донецьку (13), Луганську (7) та Херсонську (7) області. Щодо українських міст, куди перемістилося найбільше закладів вищої освіти, необхідно

викремити Дніпро (6), Запоріжжя (3) та Київ (3) [6; 1].

На рис. 2 відображено статистичні дані за областями України, куди перемістилися заклади вищої освіти станом на 01 липня 2023 р.

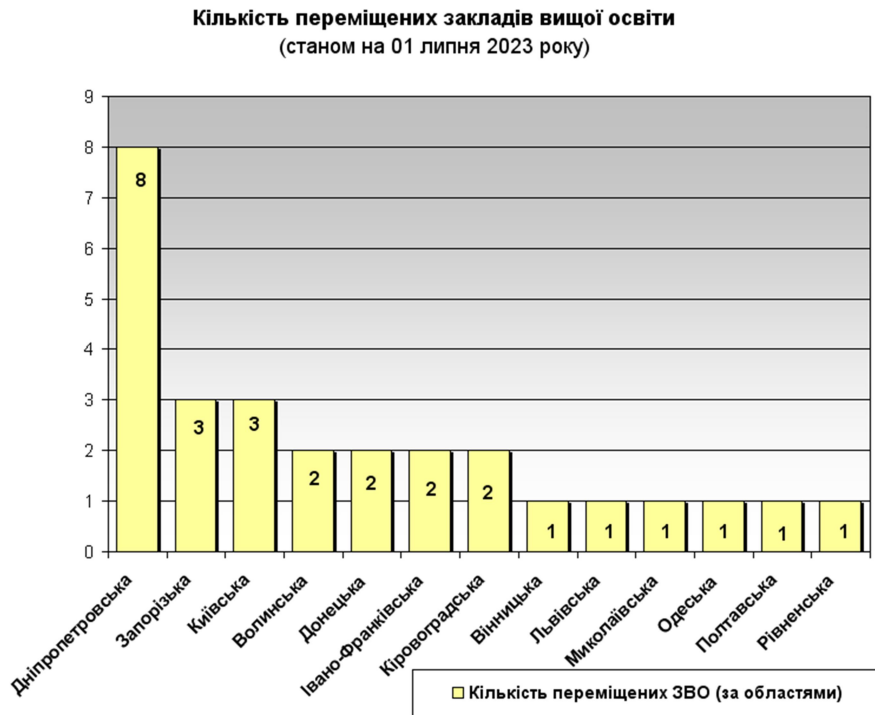

Рис. 2. Кількість переміщених закладів вищої освіти

Більшість вітчизняних закладів вищої освіти зrealізували “мінімальну” модель релокації, що передбачала переміщення до іншого населеного пункту адміністрації ЗВО та найбільш ключових служб (підрозділів). Водночас викладачі та студенти, незалежно від їхнього місця перебування, продовжують роботу й навчання у дистанційному форматі [6].

Ще одним важливим викликом, що постав перед системою вищої освіти України, стало обмеження доступу викладачів і студентів до освітнього процесу, зумовлене низкою технічних чинників (відключення електроенергії, відсутність опалення, низька швидкість інтернету тощо), що призвело до загострення кризи дистанційного навчання.

За даними Інституту освітньої аналітики Міністерства освіти і науки України, станом на 01 липня 2023 р. із 375 закладів вищої освіти 200 ЗВО (53,4 %) продовжують працювати дистанційно, 132 заклади (35,2 %) обрали змішаний формат реалізації освітнього процесу і лише 38 закладів (10,1 %) повністю перейшли на очну форму навчання. На жаль, 5 ЗВО (1,3 %) взагалі не відновили освітньо-наукову діяльність. Найвищі показники щодо переходу закладів вищої освіти на очну форму навчання спостерігають-

ся у Волинській (100 %), Рівненській (50 %), Кіровоградській (45,5 %) і Полтавській (33,3 %) областях [6].

На рис. 3 відображено статистичні дані за областями України щодо закладів вищої освіти, які перейшли на очну форму навчання станом на 01 липня 2023 р.

Черговим важливим аспектом втрат у системі вищої освіти є різке зменшення кількості іноземних студентів, які завжди були хорошою інвестицією у розвиток вітчизняних освітніх закладів, адже кошти від їх навчання спрямовувалися здебільшого на модернізацію матеріально-технічної бази вишів.

До повномасштабної війни в Україні (станом на початок 2021–2022 н. р.) в українських вишах здобували освіту 84 136 іноземних студентів. З початком військових дій значна їх частина були змушені перервати навчання і покинути територію України, щоправда, більшість із них продовжують навчатися дистанційно. Станом на 25 жовтня 2022 р. в українських ЗВО здобувають знання 68 712 іноземних студентів, що майже на 15,5 тис. менше, ніж до війни [1].

Кількість аспірантів-іноземців за період війни практично не змінилася. За даними Держстату, на 1

січня 2022 р. в Україні навчалися 1 319, а на 1 січня 2023 р. – 1 306 осіб. Водночас за період війни спостерігається зростання кількості аспірантів-українців, особливо чоловіків. Їхня кількість на кінець 2021 р. становила 26 389, а на кінець 2022 р. – 33 826 осіб [2]. Стрімкий попит на навчання в аспірантурі пояснюється, з одного боку, погіршенням умов на ринку праці (навчаючись, працівник з меншою імовірністю

переводиться на менш престижну й, відповідно, менше оплачувану роботу), а з іншого – прагненням одержати відстрочку від мобілізації до Збройних Сил України (83 % із зарахованих до аспірантури за 2022 р. – чоловіки). Щодо показника ефективності аспірантури в досліджуваній період, то він не зазнав суттєвих змін: відсоток осіб, які закінчили аспірантуру із захистом дисертації, складає 23–26 %.

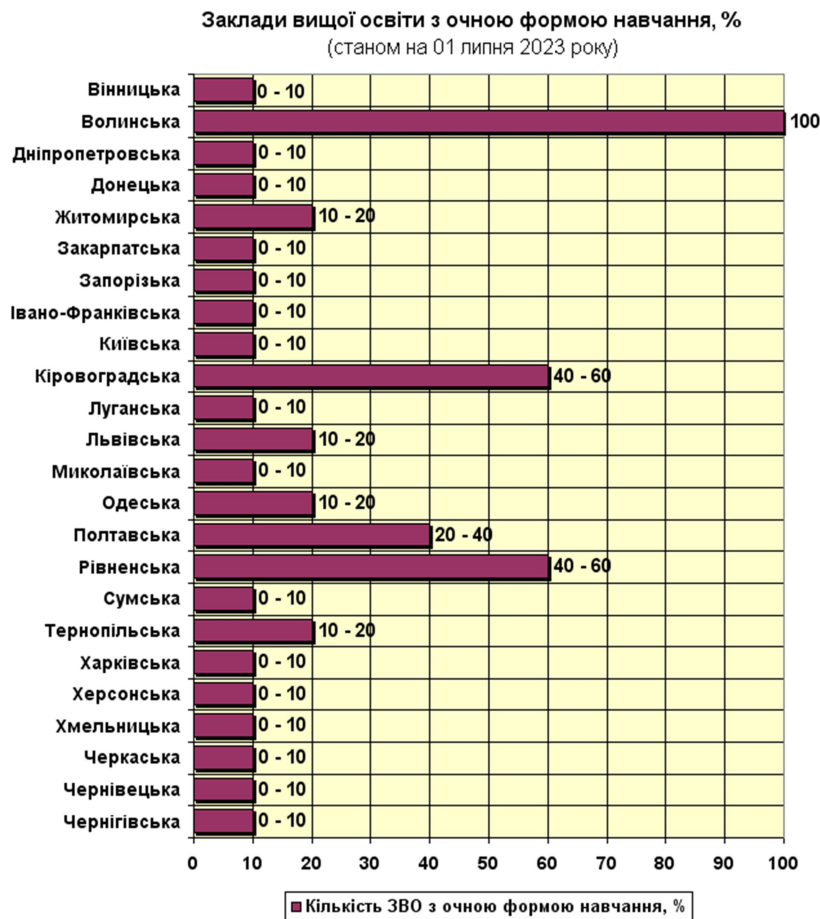

Рис. 3. Кількість ЗВО з очною формою навчання

Комплексний аналіз вищевикладеного, дає змогу виокремити основні виклики у системі вищої освіти України та окреслити перспективні напрями їх подолання, що, зокрема, задекларовані у проєкті Плану відновлення України у сфері освіти і науки [8]:

Інфраструктурні виклики:

1. Повне знищення або пошкодження навчально-наукових приміщень закладів вищої освіти.
2. Проблеми з належним функціонуванням безпекової інфраструктури ЗВО (робота системи оповіщення, наявність укриттів та їх стан тощо).
3. Вимушене переміщення закладів освіти, відтак реалізація освітнього процесу у дистанційному режимі, що накладає додаткові обмеження технічного характеру.

4. Обмеження доступу до освітнього процесу, пов'язані з перебоями електропостачання, опалення, стабільним доступом до інтернету.

Кадрові виклики:

1. Людські втрати серед працівників вищої школи.
2. Відтік (міграція за кордон, переміщення у межах країни) науково-педагогічних кадрів) – відтак дефіцит у закладах вищої освіти кваліфікованих працівників.
3. Складна політична і соціально-економічна ситуація в країні, що актуалізує питання фізичного виживання громадян, породжує значні труднощі соціального характеру й призводить до зниження пріоритету освітньо-професійної та наукової діяльності серед працівників закладів вищої освіти.

4. Скорочення кількості учасників міжнародних програм у галузі освіти і науки серед викладачів та студентів; зменшення кількості іноземних здобувачів освіти.

Фінансові виклики:

1. Недостатнє фінансування закладів вищої освіти, нераціональний розподіл бюджетних коштів.

2. Відсутність або обмеженість ресурсів на відновлення зруйнованих і пошкоджених ЗВО.

3. Послаблення партнерських стосунків з громадськістю та бізнесом у вищій освіті й науці.

Висновки. Таким чином, Україна в найближчій перспективі буде змушена зосередитися у сфері вищої освіти на таких ключових аспектах:

1) подолання воєнних руйнувань: укрупнення, відбудова втрачених ЗВО, запуск міжуніверситетських програм для акумуляції матеріальної бази тощо;

2) створення безпечного та комфортного освітнього середовища, зокрема у цифровому форматі;

3) забезпечення сприятливих умов для модернізації мережі закладів освіти відповідно до соціальних та економічних потреб України;

4) підвищення якості освіти, завдяки забезпеченню інноваційного навчально-дослідницького середовища;

5) вдосконалення механізмів фінансування системи вищої освіти з метою забезпечення ефективного використання коштів;

6) встановлення (відновлення) партнерських стосунків між державними інституціями, громадськими організаціями і бізнесом з метою акумуляції коштів на відновлення й розбудову ЗВО.

Також експерти пропонують зосередитися на здійсненні ефективних заходів для усвідомленого вибору громадянами вищої освіти, побудови системи ефективного контролю якості навчання, надання більшої фінансової автономії університетам і поліпшення системи управління, створення механізмів для подолання втрат у навчанні, оптимізації мережі університетів. Ці та інші заходи зафіксовано в низці офіційних документів стратегічного характеру, зокрема у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. [14] та проєкті Плану відновлення України у сфері освіти і науки [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт. Київ, 2023. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>

2. Держстат України. Аспірантура в Україні. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/aspirantura/arch_aspirantura.htm

3. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/>

4. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення. URL: <https://dtm.iom.int/sites/>

[g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Ukraine_Internal%20Displacement%20Report_Round%2013%20%28June%202023%29_ENG-UKR.pdf](https://files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Ukraine_Internal%20Displacement%20Report_Round%2013%20%28June%202023%29_ENG-UKR.pdf)

5. Інформаційно-аналітичні матеріали: дослідження змін в освітньому просторі України в умовах війни (соціологічний вимір). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735657/1/Präsentation%20Edu%20&%20War%20last.pdf>

6. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpeva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>

7. Перспективи правового статусу українських біженців у Європі після закінчення терміну дії тимчасового захисту. URL: <https://miss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektyvy-pravovoho-statusu-ukrayinskykh-bizhentsiv-u-yevropi-pislya>

8. План відновлення України. Освіта і наука (проєкт станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

9. Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти: Закон України від 24.03.2022 № 2157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20#Text>

10. Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану: наказ МОН від 07.03.2022 № 735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text>

11. Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану: лист МОН від 07.03.2022 № 1/3378-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-praktiku-zastosuvannya-trudovogo-zakonodavstva-u-galuzi-osviti-i-nauki-pid-chas-di-uyi-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu>

12. Про функціонування галузі освіти в умовах воєнного стану: лист МОН від 02.03.2022 № 1/3319-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/622/617/088/622617088b661133060373.pdf>

13. Роз'яснення щодо роботи закладів освіти в межах правового режиму воєнного стану. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu>

14. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf>

REFERENCES

1. Vyscha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit (2023). [Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report]. Kyiv. Available at: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf> [in Ukrainian].

2. Derzhstat Ukrainy. Aspirantura v Ukraini [State Statistics Service of Ukraine. Postgraduate studies in Ukraine]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/osv/aspirantura/arch_aspirantura.htm [in Ukrainian].

3. Zahalna suma priamykh zbytkiv, zavdana infrastrukturi Ukrainy cherez viinu [The total amount of direct damage caused to the infrastructure of Ukraine due to the war]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/> [in Ukrainian].

4. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini: opytuvannia zahalnoho naselennia [Report on Internal Displacement in Ukraine: Survey of the General Population]. Available at: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_Ukraine_Internal%20Displacement%20Report_Round%2013%20%28June%202023%29_ENG-UKR.pdf [in Ukrainian].

5. Informatsiino-analitychni materialy: doslidzhennia zmin v osvithomu prostori Ukrainy v umovakh viiny (sotsiologichnyi vymir) [Informational and analytical materials: study of changes in the educational space of Ukraine in the conditions of war (sociological dimension)]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/735657/1/Presentation%20Edu%20&%20War%20last.pdf> [in Ukrainian].

6. Osvita i nauka Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: informatsiino-analitychni zbirnyk [Education and science of Ukraine under martial law: informational and analytical collection]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> [in Ukrainian].

7. Perspektyvy pravovoho statusu ukrainskykh bizhentsiv u Yevropi pislia zakinchennia terminu dii tymchasovoho zakhystu [Prospects of the legal status of Ukrainian refugees in Europe after the expiration of temporary protection]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektyvy-pravovoho-statusu-ukrayinskykh-bizhentsiv-u-yevropi-pislya> [in Ukrainian].

8. Plan vidnovlennia Ukrainy. Osvita i nauka (proiekt stanom na 03.08.2022) [Ukraine recovery plan. Education and science (project as of August 3, 2022)]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennia/2022/08/19/HO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy u sferi osvity: Zakon Ukrainy vid 24.03.2022 № 2157-IX [On making changes to some laws of Ukraine in the field of education: Law of Ukraine dated March 24, 2022 No. 2157-IX]. Available

at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-20#Text> [in Ukrainian].

10. Pro deiaki pytannia orhanizatsii roboty zakladiv fakhovoi predvyshchoi, vyshchoi osvity na chas voiennoho stanu: nakaz MON vid 07.03.2022 № 735 [On some issues of organizing the work of institutions of vocational pre-university and higher education during martial law: order of the Ministry of Education and Science dated 07.03.2022 No. 735]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-22#Text> [in Ukrainian].

11. Pro praktyku zastosuvannia trudovoho zakonodavstva u haluzi osvity i nauky pid chas dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu: lyst MON vid 07.03.2022 № 1/3378-22 [On the practice of applying labor legislation in the field of education and science during the legal regime of martial law: letter of the Ministry of Education and Science dated 7.03.2022 No. 1/3378-22]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-praktiku-zast-osuvannya-trudovogo-zakonodavstva-u-galuzi-osviti-i-nauki-pid-chas-diyi-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu> [in Ukrainian].

12. Pro funktsionuvannia haluzi osvity v umovakh voiennoho stanu: lyst MON vid 02.03.2022 № 1/3319-22 [On the functioning of the field of education under martial law: letter of the Ministry of Education and Science dated 2.03.2022 No. 1/3319-22]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/uloads/public/622/617/088/622617088b661133060373.pdf> [in Ukrainian].

13. Roziasnennia shchodo roboty zakladiv osvity v mezhakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Clarification regarding the work of educational institutions within the legal regime of martial law]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnen-nya-mon-shchodo-roboti-zakladiv-osviti-u-mezhah-pravovog-o-rezhimu-voyennogo-stanu> [in Ukrainian].

14. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.01.2024

Любов до Батьківщини сумісна з любов'ю до всього світу. Народ, набуваючи світла знань, не завдає тим шкоди своїм сусідам. Навпаки, чим просвітницькї держави, тим більше вони повідомляють один одному ідей і тим більше збільшуються сила та діяльність всесвітнього розуму”.

*Клод Адріан Гельвецій
французький літератор, філософ*

“Від природи, як від матері, легесенько стіє наука сама собою. Вона є всеродна й істинна вчителька, і – єдина”.

*Тригорій Скворода
український філософ, педагог*

“Бути людиною означає мати усвідомлення того, що станемо перед Обличчям Божим і дамо відповідь, на що вжили ті дари, якими Він нас обдарував”.

Святійший Патріарх Павло Сербський

